

Jasmina Vojvodić¹

Filozofski fakultet

Sveučilište u Zagrebu

NOMADIZAM DOKTORA PLATONA IL'IČA GARINA

Sažetak: U tekstu se analizira Sorokinova pripovijest *Mečava* (*Metel'*, 2010) s gledišta nomadizma. Glavni junak pripovijesti, doktor Platon Il'ič Garin u zimsko doba putuje iz sela Dolbešina u selo Dolgoe, vozeći specijalno cjepivo kojim bi trebao pomoći zaraženima od bolivijske groznice. Osim klasičnoga putovanja u vrijeme mečave (alu-zije na prostor tzv. mečavnih pripovijesti u ruskoj književnosti su prilično naglašene), u pripovijesti se opisuju i drukčiji oblici "putovanja". To je san Platona Il'iča za vrijeme smrzavanja koji možemo čitati kao heterotopiju (Foucault) te "putovanje" u halucinantno stanje uz pomoć piramidalnog proizvoda. Supostojanje nekoliko razina putovanja dovodi do nomadizma.

Ključne riječi: nomadizam, putovanje, Vladimir Sorokin, mečava

O nomadizmu i književnosti

Nomadizmom se u sociokulturnom smislu definira kao način života ljudi koji nemaju stalne postojbine te se neprekidno sele od mjesta do mjesta, iz jednoga kraja u drugi (Šentija 1980). Nomadi su stoga stočari, lovci, poljodjelci, trgovci i drugi koji se sele/migriraju sa stadom. U širem smislu, nomadizmom bismo mogli smatrati sve oblike migracija (emigraciju, imigraciju), odnosno, sve oblike individualnoga, grupnog ili masovnog ljudskoga kretanja u druge prostore/države u potrazi za boljim životom. Bile bi to političke ili ekonomske migracije, egzili, izbjeglištva, progonstva i sl. Osim nomadizma u političkom i ekonomskom smislu, tim se pojmom koristimo i u umjetničkim praksama. U tom ga slučaju širimo na sve oblike tekstualnoga, likovnog ili filmskog svladavanja prostora, te govorimo o kretanju u jednom smjeru, putovanju bez cilja, o povratku, flaneriranju, putovanju u drugi prostor (snove, halucinacije, virtualnu stvarnost) i sl.

Ruski je pjesnik Vjačeslav Ivanov svoju pjesmu *Nomadi ljepote* (*Kočevniki krasoty*) uputio umjetnicima pred kojima se otvara sloboda stvaranja. No-

¹ jasmina.vojvodic@ffzg.hr

madizmu je Aleksandar Flaker proširio značenje na estetsku kategoriju, o čemu je pisao na samom početku svoje knjige, naslovljene kao Ivanovljeva pjesma (*Nomadi ljepote. Intermedijalne studije*, 1988). Flaker se oslanja na Viktora Šklovskog i na njegovu tvrdnju da su umjetnički postupci u 20. stoljeću kratka vijeka i stalno se moraju obnavljati i, "kao što stoka koju gone nomadi mora neprestano tražiti nove pašnjake i savladavati vrijeme i prostor, tako i umjetnost mora stalno primjenjivati nove postupke koji dolaze na smjenu već iscrpljenima, prežvakanima [...]" (Flaker 1988, 11). Boreći se za estetiku ili, bolje rečeno, u maniri ruskih formalista definiranu "literarizaciju" književnosti, Flaker naglašava da naslov "nomadizam" sugerira značajku umjetničkog procesa, budući da "mijene nastupaju uslijed barbarizacije strukturâ" (Isto). Stoga će tek pravi estete biti istinski nomadi. U hrvatskoj književnosti avantgardnim nomadima prethodi Antun Gustav Matoš, koji pojam ljepote izvlači iz visokoestetskih posvećenih prostora salona, muzeja, galerija u dotada izvanestetske prostore ulica i trgova. Matoš je pravi "nomad ljepote" koji je "s hrvatskih pašnjaka starčevićanskih i Kovačičevih selio na pašnjake beogradske kaldrme i pariških mansardi [...]" (Isto, 14). Nomadizam je Flakeru poslužio kao pojam za povezivanje književnosti i drugih umjetnosti, zbog čega je i svoju knjigu u podnaslovu nazvao intermedijalnim studijama.²

U književno-teorijskom obzoru nomadizma ne smijemo zaboraviti ni one žanrovski uvjetovane, kao što su putopisi, dnevnički zapisi s putovanja, putne uspomene i sl. S nomadizmom povezujemo putopisnu književnost u najširem značenju te riječi, te itinerarij (lat. *itinerarium*) – zapravo popis postaja na rimskim cestama, što je u mnogim jezicima postao naziv za putni vodič ili plan puta. Nomadizmu je bliska i rekreologija, nova znanost koja ujedinjuje geografiju (rekreacijsku, medicinsku), ekonomiju, antropologiju, turizam, te elemente svakodnevice i dokolicu suvremenog čovjeka. Turizam i putovanje zanimaju brojne istraživače, posebice kulturne geografe (vid. Kulturna geografija 2008), budući da "putovanje stvara i oblikuje geografsko znanje" (Crang 2008, 63).

Nomadizam, kao što smo vidjeli, povezujemo s kretanjem, premještanjem (rus. *nomadizm, kočevničestvo*) u stvarnom ili imaginarnom prostoru, unutar samoga teksta i izvan njega. Razumijemo ga kao estetsku kategoriju, ali i kao postupak u narativnoj strukturi. Osim termina nomadizma, u suvremenoj ćemo se teoriji s ovim pojmom, koji je ipak najbliži putovanju, susresti s još njih koji definiraju premještanje iz jedne točke u drugu. Michel Butor je, na primjer, predložio termin, a zapravo i cijelu znanost, pod nazivom iterologija (Butor prema Duda 2012). Skica iterologije uključivala bi sve oblike kretanja

² Flaker se u uvodu svoje knjige poziva na inzbruški kongres Međunarodnog udruženja za poredbenu književnost 1979. godine, gdje je održao referat pod naslovom *Avangarda: književnost i slikarstvo*.

od onoga bez cilja, zatim s određenim ciljem, sve do kretanja s dvostrukim ciljem (odlazak i povratak). Na taj bismo način govorili o kulturi putovanja, kako svoju knjigu naziva Dean Duda (2012), a tim terminom on "operativno označava područje koje okuplja povijest i analizu praksi putovanja i njima pripadnih socijalnih, ekonomskih i tekstualnih/diskurzivnih formi" (Isto, 19).

O Sorokinovoj *Mećavi*

U našem ćemo istraživanju nomadizam svesti na tekstualni princip, odnosno na tipove i smjerove kretanja junaka u pripovjednom tekstu. Ograničit ćemo se na kretanje glavnoga junaka, doktora Platona Il'iča Garina, u Sorokinovoj postmodernističkoj pripovijesti *Mećava* (Metel', 2010) i pokušati analizirati kamo, i s kojim se ciljem, kreće glavni junak.

Spomenuta pripovijest govori o doktorovu putovanju iz sela Dolbešino u selo Dolgoe³ za vrijeme snježne mećave. Pripovijest počinje na postaji (stanica na kojoj se mogu zamijeniti konji) na kojoj doktor traži konje za put, ali ne može do njih jer je vrijeme iznimno loše. Nitko se ne želi uputiti po snježnoj mećavi na put od nekoliko vrsta⁴ za čije je svladavanje potrebno približno sat i pol. Na put se ipak odlučuje Koz'ma, zvani Perhuša,⁵ koji upreže pedeset "malih" konja za snježni skuter (rus. *samokat*), svojevrstne saonice koje vuku konji. Perhuša (Perhuška) razvozi kruh po selu i dobro poznaje lokalne putove. Doktor u spomenuto selo ne putuje zbog vlastita hira, nego onamo nosi cjepivo protiv opasne epidemije, bolivijske groznice.⁶ Uzročnik opasne epidemije je virus koji ljude pretvara u zombije, te oni ugrizom lako mogu zaraziti druge ljude. Snježna je mećava najveća prepreka doktoru i kočijašu do ostvarenja željenoga cilja. Putnici više-manje uspješno svladavaju prepreke na putu, sklanjaju se u sigurne prostore-odmorišta, no samo putovanje ne završava kako je bilo zamišljeno. Naoko kratko putovanje, koje je trebalo trajati manje od dva sata, produžuje se na dva dana. Već posve iscrpljen, Perhuša se smrznuo, dok su doktora Platona Il'iča spasili Kinezi. S potrebnim cjepivom, do sela Dolgoe – što je i bio glavni cilj doktorova putovanja – oni nikada nisu došli.

³ Nazivi samih sela zanimljivija su utoliko što sela Dolbešina nema na realnim geografskim kartama, dok je naziv sela Dolgoe dosta često. Uz barem osam takvih sela, u Rusiji postoji i jezero s tim nazivom.

⁴ Vrsta je stara ruska mjerna jedinica. Jedna vrsta je 1,06 km.

⁵ Perhuša – od ruskog glagola *perhat'* – kašljucati.

⁶ Bolivijska se groznica u ruskome tekstu zove "černuha". Ta imenica ima više značenja. U sociološkome smislu, "černuha" je mračna strana života, nerijetko popraćena nasiljem, dok je u svakodnevnom jeziku ona sinonim za crni humor.

Kratka povijest mećava

Putovanje u vrijeme mećave čest je kronotop ruske književnosti. Nomadizam u zimskim uvjetima, kada se zbog nečega mora putovati, prepriječen je iznenadnom mećavom koja može oduzeti život putnicima. Stihija mećave (bi-jele smrti) dovodi junake do granice, zbog čega oni u jednome trenutku postavljaju ključno pitanje: hoću li preživjeti? Pravocrtno putovanje, koje u uobičajenim okolnostima izgleda jednostavno, postaje vrlo složeno jer putnici gube oznake puta, postaje im hladno, nalaze se na rubu života i smrti, traže sklonište, nerijetko ih napadnu vukovi. U "mećavnim" pripovijestima se stoga izmjenjuju nade i sumnje, otvoreni i zatvoreni prostori, kretanje i stajanje.

Nije neobično što je Sorokin za moto svoje pripovijesti odabrao prva četiri stiha Blokove pjesme *Pokojnik spavati liježe...* (1909), koja govori o smrti na postelji bijeloj poput snijega i duši, lakoj poput snježnih pahulja (*Pokojnik spavati liježe / Na bijelu postelju / Kroz prozor lagano kruži / Snježna mećava...* [*Pokojnik spat' ložitsja / Na beluju postel' / V okne legko kružitsja / Spokojnaja metel'...*]). Početni su stihovi najava nemilih događaja u zimsko doba, posebice jer je moto udarni moment pripovijesti, ili naznaka da će u njoj netko sigurno umrijeti.

U povijesti kronotopa mećave u proznim tekstovima, Puškinova pripovijest iz zbirke *Pripovijesti pokojnog Ivana Petroviča Belkina* (Povesti pokojnog Ivana Petroviča Belkina, 1968) zauzima jedno od važnijih mjesta. Puškino-va je *Mećava* pripovjedno opsežnija od samoga prostora i vremena mećave, ali taj kronotop čini središnju točku sudbinskoga događaja. Upravo događaj koji se zbio u mećavi – udaja za nepoznata čovjeka – mijenja sudbinu glavne junakinje Mar'je Gavrilovne. U tradiciju "mećavnih" pripovijesti ulaze i Tolstoeve dvije novele *Mećava* (Metel', 1953) i *Gospodar i sluga* (Hozjain i rabotnik, 1953). Tolstoeva je *Mećava* ispriповijedana u prvom licu. Glavni je junak s Aleškom na put krenuo u zimsko vrijeme i, premda su se putem gubili, sutradan ujutro su sretno stigli do postaje. U drugoj je noveli gospodar Vasilij Andreič s radnikom Nikitom krenuo na put. Putnici su u snježnoj mećavi izgubili cestu, dvaput su dolazili do sela Griškino, ali se nisu odlučili ondje provesti noć. Nakon novih lutanja, bespomoćnosti i izgubljenosti u hladnoj bjelini prostora, odlučili su noćiti u stepi. Vasilij Andreič je umro, a sluga, tj. njegov radnik Nikita se spasio. Odgojni moment ove novele sigurno je dobro poslužio Sorokinu, koji se poigrao ulogama sluge i gospodara u svojoj pripovijesti. Naime, kod Sorokina se situacija okreće i sluga na kraju pogiba u mećavi, a spašava se liječnik, tj. gospodar. Liječnik se pokazuje kao "potrebniji" jer nosi cjepivo. Isprazni gospodarev život u Tolstoevoj noveli iskupljen je posljednjom žrtvom – Vasilij Andreič je legao na promrzlog Nikitu, i svojim mu toplim i punašnim tijelom spasio život. U Sorokina je Koz'ma ponudio liječniku Garinu ležaj uz njega i topla tijela konja ne bi li tako dočekali jutro i spasili se od smrti. Unatoč tomu, Perhuša se smrznuo, a doktor se spasio.

U "mećavne" pripovijesti možemo također ubrojiti Čehovljeve novele *To je bila ona!* (To byla ona!, 1961), *Vještica* (Ved'ma, 1961) i *Na putu* (Na puti, 1961) te novelu *Mećava* (Metel', 1983) V. A. Solloguba koje se zbivaju u zatvorenom prostoru, skrivenom od zimske stihije. To su novele i pripovijesti u kojima junaci, bježeći od mećave, sigurno dočekuju jutro, bez straha da će se smrznuti dok, iza zidova zatvorenoga prostora, prijeti bijela studen. Puno su strašnije one "mećavne" pripovijesti koje se zbivaju na otvorenom prostoru. Osim Puškinove i Tolstoevih koje smo spomenuli, u tu skupinu ubrajamo i Bulgakovljevu *Vijavicu* (*V'juga*) iz zbirke *Zapisi mladoga liječnika* (Zapiski junoga vrača, 1990). Riječ je o tipičnoj pripovijesti za ovu tematiku, koja čak u jednoj dijelu parodira Tolstoeve novele s temom smrti u snijegu (vidi Vojvodić 2001). Tu je i Pil'njakova pripovijest *Mećava* (Metel', 2003) koja se odvija u gradskome prostoru, čime odudara od najčešće ruralnih tema svladavanja prostora u vrijeme mećave, ali i tematiziranjem mećave kao simbola revolucije.

U tradiciju "mećavnih" pripovijesti ulazi i Sorokinova, to više što se služi aparaturom postojećih pripovijesti/novela s tom temom.⁷ Ili, drugim riječima, Sorokin računa na naše poznavanje ruske tradicije "mećavnih" pripovijesti. Ruski su kritičari s dozom ironije skloni komentirati neprestano traženje citata, aluzija i reminiscencija u Sorokinovu tekstu, čime bi se dalo zaključiti da je prostor *Mećave* zapravo (najvećim dijelom) prostor ruske književnosti 19. stoljeća.

Prepreke na putu

Junak koji putuje, u poziciji je svladavanja prostora ili, bolje rečeno, njegova pokoravanja. Ako se na putu pojave prepreke, njegovo je putovanje pothvat jer je putovanje uvijek "metafora nemira u čovjeku i slobodne volje" (Duda 2012, 152). Budući da predstavlja svladavanje prirodne sile i da pokazuje nadmoć čovjeka nad prirodom, svladavanje mećave je od esencijalne važnosti. Putovanje je nužnost i potreba, a put možemo shvatiti kao "potrebu za prevazilaženjem beskonačnog prostora, premeštanja iz jedne tačke u drugu" (Stankov 2003, 211). Ne treba zaboraviti da je glavni junak, Garin, krenuo na put

⁷ Sorokin nas naslovom i radnjom svoje pripovijesti nuka da se prisjetimo niza primjera mećava ne samo u ruskoj književnosti. U noveli *Kroz mećavu* (2011) Petra Kočića, na primjer, dječak Vujo pogiba u naletu snijega, dok u drami Pere Budaka (*Mećava. Drama u 4 čina*, 1970) mećava donosi sreću djevojci Maši. Upravo je za snježnog nevremena djevojka upoznala Perelju u kojega se zaljubila, da bi on ponovno, godinu dana kasnije, za vrijeme mećave došao i unio je u kuću da se porodi. Hans Castorp, glavni junak Mannovog romana *Čarobna gora* (1994) doživio je pravo prosvjetljenje za vrijeme snježne oluje. Kružno kretanje vremena u tom romanu kulminira upravo u vrijeme mećave kada Hans Castorp doživljava vrhunac spoznaje o životu i smrti.

kako bi pomogao stanovništvu zaraženom opasnim virusom. Njegovo putovanje ima namjenu i konkretan cilj koji možemo tumačiti kao humanu težnju za pomoć nemoćnima, poput hodočasničkog puta prema svetom cilju. On riskira život da bi pomogao, i stoga kreće na put koji je uvijek poteškoća, podvig, a njegov kraj je cilj kretanja u kojemu se nalaze više sakralne vrijednosti (vid. Tokarev 1988). Slično tvrdi i Toporov u svojoj studiji *Prostor i tekst* (Prostranstvo i tekst, 1983), navodeći da je teškoća puta njegovo trajno i neraskidivo obilježje, a kretanje po putu već je samo po sebi podvig. Lotman čak ide dalje, tvrdeći da se dva ruska sinonima *doroga* i *put* međusobno razlikuju jer je *doroga* "vrsta umjetničkog prostora", dok je *put* kretanje junaka u tom prostoru, zbog čega je *put* "realizacija (potpuna ili nepotpuna) ili nerealizacija *dorogi*" (ceste, puta) (Lotman 1988, 25). Ako se na takvome putu pojavi stihijska prepreka poput mećave, tada je to doista podvig, to više što je zimska hladnoća potencijalna prijetnja koja se u simboličkoj slici svijeta može čitati kao "jeka đavolskoga" (Hanzen-Leve 2003, 455). Put na neki način pretpostavlja prepreke, kako se definira u mitologijama, jer on je "uporedo sa međom i drugim vidovima granice, 'nečisti' lokus, mesto gde se pojavljuju mitološka bića" (prema Stankov 2003, 212). Od početka putovanja Platona II'ića i njegova kočijaša, određišna Točka A je postaja Dolbešino, a krajnja točka B je selo Dolgoe. Na tom putu od točke A do točke B, pojavljuje se, osim mećave kao kontinuirane prepreke, njih još nekoliko. Valja naglasiti da se putnici dva puta sklanjaju u zatvoreni prostor (mlinarova kuća i šator vitamindera). Osim kao odmorišne točke koje pomažu putnicima da skupe snagu za nastavak puta, zaustavljanja možemo čitati i kao prepreke, budući da one liječnika vremenski udaljavaju od ispunjenja cilja putovanja. Putnici provode noć kod mlinara, pri čemu doktor Garin realizira metaforu "provesti noć", jer je doslovno provodi s mlinarovom ženom. Kod vitamindera pak, doktor je svojim znanjem pomogao jednome od njih injekcijom protiv bolova. Premda ondje ne provode noć, zadržali su se zbog doktorovog "probavanja" novog proizvoda.

Međutim, prva fizička prepreka na njihovu putu je prozirna piramida o koju udaraju saonikom. Slomljeni saonik su zalijepili i povezali zavojem, te krenuli dalje. Perhuša se, doduše, htio vratiti, ali liječnik želi dalje na put. On je taj koji neprestano ubrzava putovanje. Na putu su susreli i vukove. Konji ih se boje, ali doktor ima revolver i s nekoliko ih hitaca rastjeruje. Sljedeća je prepreka udarac o goru. Ispostavlja se da je to tijelo diva. Saonik njihova skutera zašao je u nosnicu tog gorostasa i Perhuša sjekirom lomi nos kako bi izvukli saonik. Nakon svih prepreka, doktor gubi strpljenje i kreće pješice. Spotiče se, pada i ne može naći put. Uspio se vratiti do Petruše i "malih" konja do kojih je legao da se ugrije. Snježna je mećava ipak prva i posljednja njihova prepreka na putu. Doktor je tu posljednju prepreku svladao (spasili su ga Kinezi), a Perhuša nije.

Prepreke na putu čine putovanje složenijim. Ako je u mitološkom smislu putovanje opterećeno smetnjama mitoloških bića, u Sorokinovu tekstu ono je

također "mitologizirano" i često nemotivirano. Želja da se ide dalje nailazi na prepreke, pa doktor kod slomljenog saonika, primjerice, koristi razna pomagala da ga zalijepi. Budući da nemaju trenutno ljepilo (!), saonik mažu specijalnom mašću ("Mast Višnevskoga + PROTOGEN 17W"),⁸ a zatim ga povezuju zavojem. Piramida kao prepreka kasnije će, pod šatorom vitamindera, biti iskorištena kao narkotičko sredstvo, ali tijelo diva neće. To je možda najslabija točka teksta. Besmislena prepreka – tijelo mrtvoga diva u čiju su nosnicu zapeli saonikom i moraju presjeći nosnu kost da nastave put – ostaje besmislena. Zašto se div našao na putu? Služi li on samo kao još jedna zapreka ili je to pokazatelj ravnoteže? Kao što postoje "mali" ljudi i "mali" konji, postoje i "veliki", a veliki div je velika prepreka. "Mali" konji pomažu u kretanju vukući saonice, "mali" mlinar ne predstavlja prepreku da doktor uzme njegovu ženu za jednu noć, ali zato veliki gorostas, premda mrtav, prijeći doktoru Garinu put do cilja, kada se njegovo dostizanje čini posve blizu.

Nomadizam u drugi prostor i vrijeme

Uz klasično, mogli bismo reći, pravocrtno putovanje od jedne do druge točke, nomadizam glavnoga junaka komplicira se "neobičnim" prostorima i događajima. Susret s piramidama, putovanje "malim" konjima, "mali" mlinar poput palčića i mrtvi div nisu jedine neobične pojave. U mlinarovu domu "gledaju" radio. Na radiju se govori o tvornici automobila Žiguli, o skuteru na krumpirov pogon. Vitaminderi, koji su zapravo dileri, nanotehnolozi i mafijaši u jednom, ispred svoga šatora imaju skuter na benzin, a koriste se i električnim nožem. U mlinarovu domu obješena je slika cara s njegove dvije kćeri i puška Kalašnikov, Kinezi koji su spasili doktora koriste se mobitelom. Riječ je o pomiješanim vremenskim razinama (putovanje konjskom zapregom, radio-prijenos, telefonski uređaji, struja) koje se istodobno nalaze u jednom vremenu. Dok liječnik putuje konjima, poput Puškinovih ili Tolstoevih junaka, Koz'ma (Perhuša) sanja pjesmu Elvisa Presleya *Love me tender*, a doktor Garin se prisjeća pradjeda i "daleke Stalinove epohe". Vremenske se razine preklapaju, odnosno postoje istodobno, stavljajući Sorokinovu pripovijest izvan povijesnoga vremena u "drugo" vrijeme ili "postvrijeme". Vrijeme zbivanja bi se moglo i kalendarski odrediti. Ako je četrdesetdvogodišnjem doktoru Garinu pradjed živio u Stalinovo doba, lako možemo zaključiti da je riječ o svojevrsnoj budućnosti, odnosno vremenu ispred "našega" u kojemu postoje i pred-

⁸ Prezime Višnevskij ovdje nije slučajno. Naime, Aleksandr Vasil'evič Višnevskij bio je vojni kirurg poznat po masti ili melemu antiseptičkoga djelovanja, nazvanom njegovim imenom. Doktor Garin je, naravno, u svojoj liječničkoj torbi mogao imati takvu mast.

meti napredne tehnologije i oni koji pripadaju prošlosti. Drugi je pokazatelj Perhušino prisjećanje kupnje "malih" konja, kada je u zamjenu za jednoga ponudio "kanistar benzina iz devedeset i druge" (Sorokin 2010, 286),⁹ što se, po svoj prilici, cijnilo kao velika vrijednost. Pomiješane vremenske zone podsjećaju na postvrijeme u romanu Kis (Kys', 2003) Tat'jane Tolstoj, odnosno buduće vrijeme nakon nuklearne kataklizme. Nakon što je poznati svijet uništen, u novome se nalaze ostaci nekadašnjega.

Uz vremenske pomiješanosti/simultanosti, u *Mećavi* se susrećemo sa supostojanjem "realnih" i "bajkovitih" bića. Vidimo to na primjeru doktorova susreta s "malim" konjima, "malim" ljudima, divovima ili vitaminderima, koji na bajkovit način koriste živu i mrtvu vodu kako bi sagradili šator pred Koz'minim očima. Riječ je, također, o napuštanju pravocrtnoga prostora i vremena, odlaskom doktora Garina u prostore snova i halucinantnih stanja. Najintenzivniji nomadizam u "drugoj", događa se kod vitamindera, gdje, zahvaljujući piramidi, doktor odlazi u stanje slično snu, potaknuto piramidom kao svojevrsnim narkotičkim sredstvom. Jedan od vitamindera izgovorio je "tradicionalni" pozdrav: "Madagaskar". Kao odgovor na izgovoreno, doktor je htio kazati "Raksagadam", ili izokrenuti riječ naopako, ali uto je "upao u drugi prostor" (163). Izgovorom riječi stvara se izokrenuti svijet u koji on ulazi i koji ne odgovara ni mjestu ni vremenu njegova realnog svijeta. U tom se halucinantnom stanju on nalazi u velikom kotlu napunjenom uljem koje se lagano zagrijava. Masa ga gleda i smije mu se. On polako shvaća da je to smrtna kazna i počinje moliti za život. Počinje buncati u ritmu nizanjem besmislenih riječi. Doktor se budi i kikoće. Dopalo mu se to "drugoj" stanje, pa u dobrom raspoloženju ostaje još neko vrijeme na putu.

Doktor će na putu zapasti u još tri sna, koji su uobičajeni i kakve junaci obično sanjaju u vrijeme mećave, kada su već posve iscrpljeni. U prvom snu, on vidi svoju bivšu ženu Irinu. Sretan je jer je vidi u drugom stanju i što će uskoro imati sina. Međutim, njezin je trbuh kotao od bronce. On sluša zvuke u brončanom trbuhu. Trbuh se grije i on shvaća da će unutra uskipjeti ulje u kojem će skuhati "male" konje. Tim će isprženim konjima nahraniti svog već odraslog sina. Žena mu govori da će imati pedesetoro djece. Uto se san prekida i Platon oko sebe vidi snježnu tamu.

Zanimljivo je da snovi nisu toliko udaljeni od stvarnosti kao što je to halucinacija pod utjecajem piramide jer se u ovome snu, a tako će biti i u iduća dva, pojavljuju osobe iz njegova stvarnog života. Premda u snovima postoji naglašen strah od smrti, potaknut dnevnim događajima (vid. Freud 2001), oni se naratološki nadaju, kao tumačenje života junaka do putovanja. Ujedno, u prvome doktorovu snu primjećujemo pomiješanosti nekoliko realiteta. Jedan

⁹ Uz sljedeće ćemo primjere iz Sorokinove pripovijesti navoditi samo stranicu. Sve primjere iz Sorokinove *Mećave* prevela J. V.

je stvarni njegov život s bivšom ženom Irinom s kojom nije imao djece, što ostvaruje u snu, zatim "mali" konji iz vremena njegova putovanja s Perhušom i kotao s vrelim uljem iz halucinantnog stanja.

Platon II'č sanja drugi san u kojemu vidi ogroman stol u velikoj osvjetljenoj dvorani koja podsjeća na "Dom znanstvenika u Moskvi s mnoštvom poznatih i nepoznatih ljudi" (253). Odjednom se netko penje na stol, u kojemu Platon II'č prepoznaje svog profesora sa sveučilišta Amlinskoga. Profesor počinje plesati "Rogud", posmrtni "medicinski" ples. Doktor shvaća da su svi uzvanici na banketu došli njemu na podušje i tu ga hvata užas. Uz Platona II'ča je mlinarova žena, prekrasno odjevena i ukrašena. Nakon što mu se obratila, doktor se budi.

Iz oba se spomenuta sna doktor budi zbog velike hladnoće koju je osjetio, ali i zbog zaustavljanja saonica. Nakon prvoga sna, doktor još snen čuje udarac sjekirom. To je Perhuša pripremao vatru da se ogriju. I nakon drugoga sna on osjeća strah od bijele smrti:

Nikada u životu nije osjetio tako strašnu, prodornu hladnoću. Shvatio je da se nikada neće izvući iz te proklete, beskonačne zimske noći (256).

Treći san u koji doktor zapada, događa se na samome kraju pripovijesti, kada je legao spavati uz Perhušu da se ugrije. Čuvši za selo Dolgoe kamo voze kruh, doktor se prisjetio svoga zadatka. Ulazeći u san, doktor lagano prebire po posljednjim sjećanjima. Je li uzeo sa sobom torbu ili ju je bacio? Prisjećanje na izgubljeni medicinsku torbu miješa se sa snom o ženi Irini i crkvi, u kojoj se trebaju vjenčati u ljetno doba. Zemlja tutnji, a pod njom se čuju zaraženi zombiji iz sela Dolgoe. On nije procijepio stanovnike i oni su postali zombiji, otišli pod zemlju, prorovali hodnike i došli do njega. On bježi prema crkvi, ali oni ga hvataju svojim kandžastim prstima. Naposljetku je ušao u crkvu u čijem je prostoru očito zaštićen od njih, međutim, tu se prekida opis njegova sna.

Doktor je u dva svoja sna sanjao bivšu ženu Irinu, a u jednome mlinarovu ženu, što je neka vrsta reminiscencije njegova života. Ujedno, u snovima je stalno prisutan strah od smrti koja mu prijeti u stvarnosti. I dok mu je u snovima i piramidskoj halucinaciji toplo, u stvarnosti mu je hladno. Premda ne namjeravamo tumačiti snove Platona II'ča, nameće nam se zaključak da su oni doista svojevrсно iskrivljenje (vid. Freud 2001) jer strah od smrti u hladnoći zamijenjen je strahom smrti u toplom prostoru (u kotlu i u crkvi). Pojednostavljeno rečeno, strah od smrti u hladnoći zamijenjen je željom da se bude na toplome. San, koji – kako tumači Freud – nikada nije neposredno izražavanje dnevnih događaja, zapravo je "(prerušeno) ispunjenje neke (spriječene, potisnute) želje" (Freud 2001, 188). U slučaju našega junaka, ona i nije toliko potisnuta, premda se možda skrivena želja da je mrtav – što bi bilo lakše nego da se nalazi u neizvjesnosti noći i mećave – pretače u "ostvarenje" preko plesa namijenjenog upravo njemu. Onirički prostor doktoru je ponudio sigurnost krova nad glavom i topline, dok je buđenje značilo vraćanje u surovu stvarnost, gdje ga budi zvuk sjekire i neizdrživa hladnoća.

Što to znači za nomadizam doktora Garina? Za vrijeme halucinatornog sna kod vitamindera te u sva tri kratka sna, doktor se zaustavlja – što znači usporavanje njegova kretanja prema cilju.¹⁰

Snovi obojice junaka, pri čemu su nam za analizu nomadizma važniji oni glavnoga junaka Garina, usporavaju vrijeme kretanja prema cilju, no ujedno mijenjaju smjer puta kojim se junaci kreću. S klasičnoga pravocrtnog putovanja, koje se u ruskoj kulturi nerijetko može asociirati s cijelom Rusijom (nepreglednost, beskonačnost, ravnica, stepa), kreće se u onirički ili "drugi" prostor i vrijeme sna i halucinacije, koji više nisu pravocrtni.

Doktor Garin nije došao do cilja svojega putovanja, do sela Dolgoe, gdje je trebao cijepiti zaraženo stanovništvo. Ali on svoju liječničku dužnost obavlja putem do toga cilja. Melem Višnevskoga i zavoj iskoristio je da poveže saonik, injekcijom i svojim znanjem pomogao je vitaminderu. Uz druge "pothvate", poput provedene noći s mlinarovom ženom, probavanja piramidalnog proizvoda i tjeranja vukova revolverom, možemo se pitati nije li doktor upravo na putu ostvario sve što je trebalo? Nije li njegovo liječničko poslanje ostvareno nomadizmom? Ili, da postavimo pitanje na drukčiji način, nije li upravo u nomadizmu liječnik ostvario cilj svojega puta?

Umjesto zaključka

Sorokinova je *Mećava*, s točke gledišta nomadizma, kretanje u više smjerova. Primarni nomadizam Platona Il'iča, kretanje je skuterom od postaje Dolbešino do sela Dolgoe. Pridjevski naziv ovoga sela više govori da je putovanje do njega dugo (rus. *dolgoe*) nego što je to samo selo. Mogli bismo reći da je putovanje po snježnoj mećavi vrlo blisko putovanju pustinjom. Oba su prostora i ovdje i nigdje. I dok će u pustinji nomad tražiti oazu, u mećavi će tražiti put/cestu. U putovanju kroz pustinju, u arapskom filmu koje je istraživala Laura Marks u tekstu *Asfaltski nomadizam* (Asphalt nomadism. The new desert in arab independent cinema, 2006), gotovo uvijek je riječ o "potrazi" za samim sobom (Isto, 127). Objasniti ili prikazati prostor najbolji je način objasniti čovjeka, a u velikom prostoru individua dobiva posve drukčije značenje. Doktora Garina ne upoznajemo u uobičajenim životnim okolnostima, nego u izvanrednim. Na čistini puta, i pod prijetnjom smrću, razotkriva nam se junak u svojoj prošlosti, sadašnjosti i u naznakama neizvjesne budućnosti.

¹⁰ I Perhuša će tijekom putovanja dvaput zapasti u san. Njegovi infantilni snovi su interesantni, posebice drugi u kojemu se san o smrti stapa sa stvarnom smrću u snijegu, ali trenutno nisu predmet našega interesa vezanog uz nomadizam doktora Platona Il'iča Garina.

Mečava kao kronotop, ili sjecište prostora i vremena, otvara mogućnost, kako smo vidjeli, i kretanja u druge prostore snova i halucinacija, te putovanja kao metafore životnoga puta. Nomadizam glavnoga junaka nije samo pravocrtan put od jednoga do drugog sela s konkretnim ciljem spasavanja stanovništva od nove epidemije, što smo označili kao primarni nomadizam. Njegov je put i onaj u oniričko stanje "druge" svijesti i, kao treće, njegov je put i životni – poslanje liječnika, život muža, čovjeka.

U jednome trenutku, doktor razmišlja kako se treba kretati, poistovjećujući konkretni put sa životnim koji, bez obzira na prepreke, ima konačni smisao:

"Kretati se nasuprot vjetru, prevladavati sve poteškoće, sve gluposti i besmislice, kretati se ravno, ne bojeći se ničega i nikoga, ići i ići svojim putem, putem svoje sudbine, ići uspravno, ići ustrajno. U tome i jest smisao našega života!" (195)

"Svaki se čovjek rađa kako bi pronašao svoj životni put. Gospodin nam je podario život i želi od nas samo jedno: da bismo osvijestili zbog čega nam je on podario taj život." (215)

Ne smijemo zaboraviti da je putnik, posebice u književnome tekstu, i simbolička figura. "Homo viator – čovjek u hodu, onaj koji se kreće, uvijek u dvostruko artikuliranom prostornom i vremenskom prolasku: na zemaljskom putu i na putu vlastitog života" (Duda 2012, 117). Konkretno putovanje za vrijeme mečave, snovno i halucinantno putovanje u "druge" prostore i životno putovanje do spasenja, tri su elementa putovanja koje glavni junak, liječnik Platon Il'č Garin, ujedinjuje u jedno. Njegov je nomadizam, dakle, višeslojan i višesmjeran a cilj njegova konkretnog putovanja, premda na prvi pogled nije dostignut, postaje ciljem "više svrhe" i izokreće se iz aktivnog u pasivni kraj: onaj koji je trebalo da spasi druge – sam biva spašen. Progovaranjem drugog jezika (kineskog), doktor Garin se prepušta odlasku u drugi prostor jer se, upravo preko jezika, taj drugi prostor realizira. Ako je izokretanjem riječi "Madagaskar" tek u mislima izgovorene "Rak-sagadam", on ušao u halucinantno stanje izazvano novim piramidalnim proizvodom, onda stvarnim govorom drugoga jezika on realizira i stvarni odlazak u "novi" život. Način spasa je otvoren jer doktor, plačući i govoreći na kineskom, postaje svjestan da "sada, sudeći po svemu, nastupa nešto novo, teško, a najvjerojatnije vrlo teško, surovo, na što on ranije ni pomisliti nije mogao" (301).

Izvori i literatura:

- Blok, A. 1960. *Sobranie sočinenij v vos'mi tomah*. T. 3. *Stihotvorenija i poëmy 1907-1921*. Moskva, Leningrad: GIHL.
- Bulgakov, M. 1990. *Zapiski junogo vrača*, u: *Rannjaja proza. Rasskazy, povesti*. Moskva: Sovremennik.

- Crang, M. 2008. "Putovanje/turizam". U *Kulturna geografija. Kritički rječnik ključnih pojmova*, eds. D. Atkinson, P. Jackson, 63-70. Prev. D. Lalović. Zagreb: Disput.
- Čehov, A. P. 1961. *Rasskazy*, u: *Sobranie sočinenij*. T. 4. Moskva: GIHL.
- Duda, D. 2012. *Kultura putovanja. Uvod u književnu iterologiju*. Zagreb: Ljevak.
- Flaker, A. 1988. *Nomadi ljepote. Intermedijalne studije*. Zagreb: Grafički zavod Hrvatske.
- Freud, S. 2001. *Tumačenje snova*. Prev. V. Mihavec. Zagreb: Stari grad.
- Hanzen-Leve, A. (Hansen-Löve, A). 2003. *Russkij simbolizam. Sistema poëtičeskikh motivov. Mifopoëtičeskij simbolizam načala veka. Kosmičeskaja simbolika*. Sankt-Peterburg: Akademičeskij proekt.
- Lotman, Ju. M. 1988. *Hudožestvennoe prostranstvo v proze Gogolja*, na: <http://philologos.narod.ru/lotman/gogolsace.htm>, [pristupljeno: 30. siječnja 2013]
- Marks, L. 2006. "Asphalt nomadism. The new desert in arab independent cinema". U *Landscape and Film*, ed. M. Lefebvre, 125-147. New York, London: Routledge.
- Pil'njak, B. A. 2003. "Metel'". U *Sobranie sočinenij v šesti tomah*. T. 1. Moskva: Terra – Kniznyj klub.
- Puškin, A. S. 1968. "Metel'". U *Povesti pokojnogo Ivana Petroviča Belkina. Izbrannye proizvedenija*. T. 2. Moskva: Izdatel'stvo "Hudožestvennaja literatura".
- Sollogub, V. A. 1983. "Metel'". U *Izbrannaja proza*. Moskva: Pravda.
- Sorokin, V. 2010. *Metel'*. Moskva: Astrel', AST.
- Stankov, J. 2003. "Hrišćanski i demonski topos u Gogoljevim 'Mrtvim dušama'". U *Put i putovanje u umetnosti i kulturi*, ur. K. Ičin, 210-220. Beograd: Filološki fakultet.
- Šentija, J. (ur.) 1980. *Opća enciklopedija*, sv. 6. Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod.
- Ščepanskaja, T. B. 2003. *Kul'tura dorogi v ruskoj miforitual'noj tradicii XIX-XX vv.* Moskva: Izdatel'stvo Indrik.
- Tokarev, S. A. (ur.) 1988. *Mify narodov mira. Ėnciklopedija*. Tom 2. Moskva: Sovetskaja Ėnciklopedija.
- Tolstoj, L. N. 1953. *Sobranie sočinenij v četyrnadcati tomah*. T. 12. *Povesti i rasskazy*. Moskva: GIHL.
- Tolstoj, T. 2003. *Kys'*. Moskva: Podkova.
- Toporov, V. N. 1983. *Prostranstvo i tekst*, na: http://ec-dejavu.ru/pPubl_Toporov_Space.html, [pristupljeno: 15. listopada 2012]
- Vojvodić, J. 2001. "Odin aspekt parodii na L'va Tolstogo v 'Zapiskah junogo vrača' M. Bulgakova". U *Russian Literature*, ed. W. Weststeijn, 223-233. Amsterdam: Elsevier.
- Vojvodić, J. 2012. *Tri tipa ruskog postmodernizma*. Zagreb: Disput.

Primljeno: 12.5.2013.

Prihvaćeno: 7.7.2013.

Jasmina Vojvodić

NOMADISM OF DOCTOR PLATO ILYICH GARIN

This paper analyses Sorokin's novella *The Snowstorm* (Мемель, 2010) from the viewpoint of nomadism. During winter, the hero of the story, doctor Plato Ilyich Garin (Платон Ильич Гарин) travels to the village of Dolgoye, carrying a special vaccine that is suppose to help those who are infected with the Bolivian fever. Besides the classical travelling during a snowstorm (references to the so-called "blizzard stories" in Russian literature are quite pronounced) the also novella offers other forms of "journeys". It is the dream of Plato Ilyich during freezing that we can read as a heterotopia (Foucault) and a "journey" into a hallucinatory state using a pyramidal product. The co-existence of several levels of journeys leads to nomadism.

Key words: nomadism, journey, Vladimir Sorokin, snowstorm